

Декоративно-прикладне МИСТЕЦТВО

Порівняння

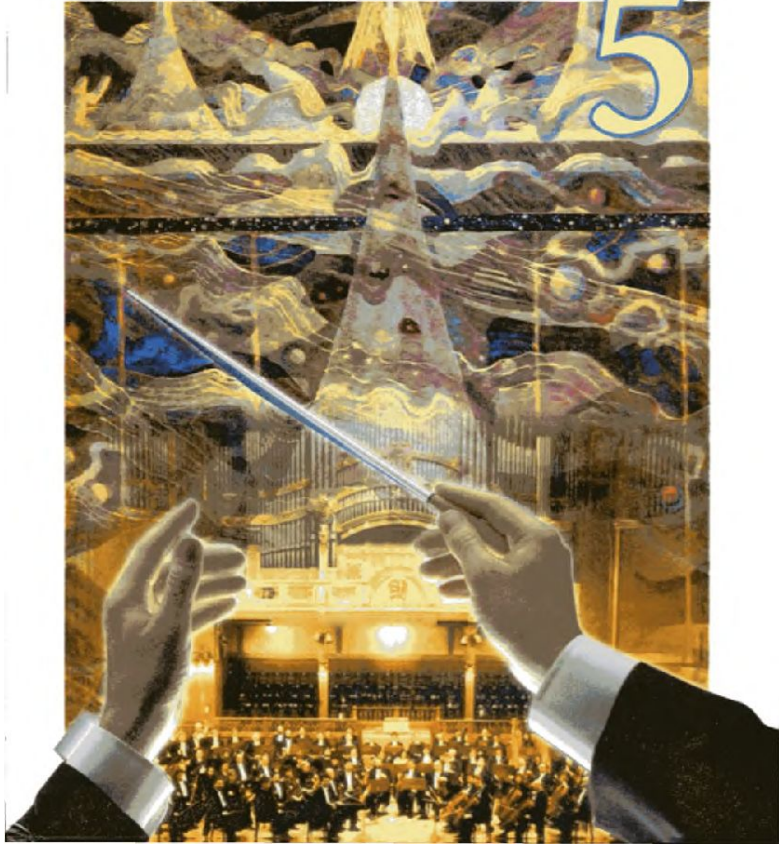

Людмила МАСОЛ

МИСТЕЦТВО

(ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС)

5

Зміст

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША: НАРОДНЕ І ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО

1–2. Походження мистецтва

10	Як виникло музичне мистецтво	Як виникло образотворче мистецтво	14
18	Музичне мистецтво стародавніх культур і цивілізацій	Образотворче мистецтво стародавніх культур і цивілізацій	24

3. Одвічні ритми мистецтва

30	Календарно-обрядові пісні	Орнаментальні мотиви	34
----	---------------------------	----------------------	----

4. Прикрашаємо побут

38	Пісні родинного життя	Декоративно-ужиткове мистецтво	42
----	-----------------------	--------------------------------	----

5. Чарівні візерунки

48	Народні танці	Традиції народного малювання	54
----	---------------	------------------------------	----

6. Золоті руки майстрів

60	Народні музичні інструменти	Народна іграшка	62
----	-----------------------------	-----------------	----

7. Мистецький дивосвіт

66	Східні мелодії	Чарівні арабески	70
----	----------------	------------------	----

8. Музичні та графічні інтонації

72	Вокальна музика	Мелодія лінії	76
----	-----------------	---------------	----

9. Краса в різноманітті

80	Співочі голоси	Україні штрихів і світлотіні	82
----	----------------	------------------------------	----

10. Високе мистецтво духовності

86	Хорова музика	Виразність силуету	88
----	---------------	--------------------	----

11. Палітра тембрів і симфонія кольорів

90	Тембри інструментів	Кольорова гармонія	94
----	---------------------	--------------------	----

12–13. Контрасти та відтінки

98	Путівник по симфонічному оркестру	Колорит	102
----	-----------------------------------	---------	-----

106	Оркестровий колорит	Між контрастом і нюансом	108
-----	---------------------	--------------------------	-----

14. Секрети фактури

110	Духовий оркестр	Скульптура: пластичність і виразність форм	114
-----	-----------------	--	-----

15. Мистецький дивосвіт

120	Музичні мандрівки на Схід	Музика, що застигла в камені	124
-----	---------------------------	------------------------------	-----

16. ПАНОРАМА МИСТЕЦТВ: ПЕРЕВІРЯЄМО СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ ... 128

Розділ 3. СКУЛЬПТУРА

І ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО

21.	Що таке скульптура. Види скульптури	103
22.	Засоби художньої виразності у скульптурі	109
23.	Види декоративно-ужиткового мистецтва	112
24.	Орнаментальна композиція	117

174

25.	Українські писанки	121
26.	Символіка українського орнаменту	128
27.	Як стилізувати природні форми	133
28.	Народні промисли	137
29.	Петриківський розпис	142

Розділ 4.

ПОСІДНАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВ

30.	Мистецтво навколо нас	147
31.	Ліляковий театр	152
	Післямова	157
	Словничок	158
	Рекомендована література	164
	Додаток	165

Умовні позначки

УМОВНІ ПОЗНАЧКИ:

Пізнаємо мистецтво

Співаємо пісню

Слухаємо музику

Створюємо композицію

Працюємо разом

Переглядаємо фільм

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Запитання
для самоперевірки

Робота
в групах

Практичне
завдання

Зробіть разом
з батьками

Тема

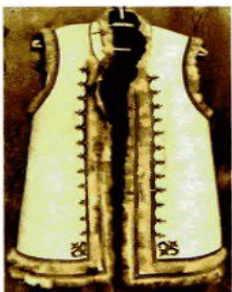

4

ПРИКРАШАЄМО ПОВУТ

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО

З народними звичаями й традиціями пов'язані вироби *декоративно-ужиткового мистецтва*. Упродовж віків сформувалися різноманітні художні ремесла: різьблення по дереву та кістці, розпис, вишивка, вибійка, кераміка, литво, карбування, плетіння, витинання. Кращі зразки українського декоративно-ужиткового мистецтва різних регіонів увібрали у свої візерунки, форми й кольори все багатство людської душі і народного таланту.

Весільна полька із тхорами

Декоративна ваза

Олександр Саєнко.
Декоративна таріль

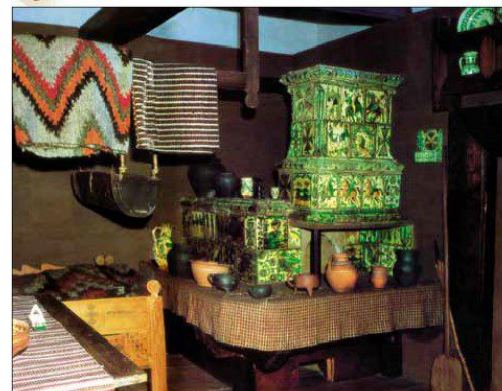
Леонід Товстуха.
Гобелен

Український килим

Розділ 3

Інтер'єр селянської хати

23. ВИДИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

Людина намагається прикрасити своє оточення. Вона оздоблює візерунками предмети побуту, житло, середовище, у якому живе. Оздоблення предметів належить до окремого виду мистецтва, так званого декоративного. Отже, *декоративно-ужиткове мистецтво* – це вид образотворчого мистецтва, твори якого поєднують художні та практичні якості. Слово *ужиткове* означає, що речі мають практичне використання. Слово *декоративний* походить від латинського *decorare* – прикрашати.

Декоративне мистецтво виникло ще в кам'яний вік, коли люди дуже примітивно створювали форми предметів побуту й узори. Першим прикрасам вони надавали магічного значення.

Декоративне мистецтво краще розвинулося там, де були для цього відповідні умови, а саме де був потрібний матеріал: глина, дерево, камінь.

Ілюстрації

3 ОДВІЧНІ РИТМИ МИСТЕЦТВА

ОРНАМЕНТАЛЬНІ МОТИВИ

На ритмічному чергуванні певних елементів зображення побудовано *орнамент*. У музиці є подібне слово «орнаментика», що означає «прикрашання, оздоблення мелодії».

Орнамент, як і мелодія, також будується за певними *мотивами*. Саме мотивами і різняться орнаменти. Якщо для створення орнаменту використано мотиви природи, його називають *рослинним*. Якщо ж мотивом орнаменту обрано лінії та геометричні фігури, він називається *геометричним*. Поєднання цих мотивів створює *змішаний* орнамент.

? Визначте мотиви, за якими побудовані орнаменти на поданих зразках.

В орнаментах зазвичай використовують не реальні, а *стилізовані* (узагальнені, спрощені) зображення фігур і предметів. Оригінальність орнаменту залежить від складності елементів *рапорту*.

? Визначте, який із двох наведених зразків рапорту відповідає за будовою куплету пісні. Обґрунтуйте свою думку.

24. ОРНАМЕНТАЛЬНА КОМПОЗИЦІЯ

Орнамент (лат. *ornamentum* – прикраса) – візерунок, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів або рослинних чи тваринних мотивів і призначений для прикрашання різноманітних предметів (предметів вжитку, зброї, меблів, одягу і т.д.), архітектурних споруд.

Мотив – частина орнаменту, його головний формуючий елемент.

За мотивами орнаменти поділяють на три групи: *геометричні*, *рослинні*, *тваринні*. Як видно з назви, головним мотивом геометричного орнаменту будуть геометричні фігури.

В основі рослинного орнаменту лежить спостереження реально існуючих форм у природі – квітів, листя, гілок, паростків, плодів.

У тваринних орнаментах зображуються тварини, наприклад кінь, заєць, риба, півень, голуб, зозуля.

За композицією орнаменти поділяють на кілька видів: *у смужці* (фризи), *у квадраті*, *у прямокутнику*,

Фриз

Орнаментальний мотив

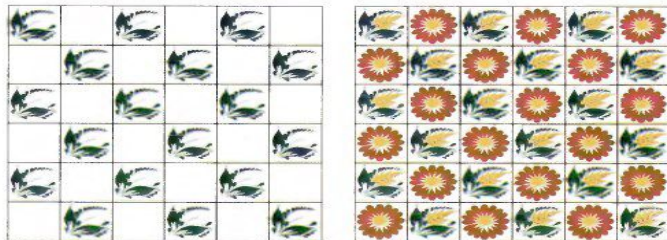
Види декоративно-прикладного мистецтва, зазначені в підручниках

- Різблення по дереву та кісці, розпис, вишивка, вибійка, кераміка, литво, карбування, плетіння, витинання
- Ткатство і килимарство, народний костюм і вишивка, кераміка, різблення по дереву, карбування, лозоплетіння, художнє скло, писанкарство, декоративний розпис

Поетапне виконання роботи

Виконайте орнаментальне оздоблення виробу за одним із варіантів: у квадраті — для хустини або у прямокутнику — для ковдри.

Варіант 1 — хустина (гуаш)

ЕТАПИ РОБОТИ НАД ДЕКОРАТИВНОЮ КАХЛЕЮ

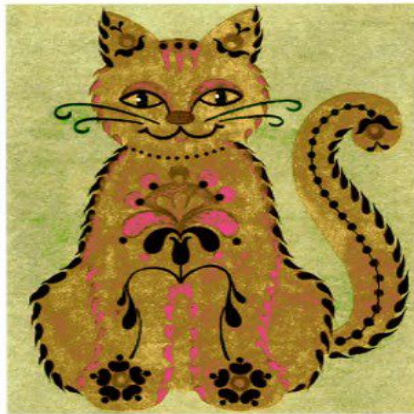
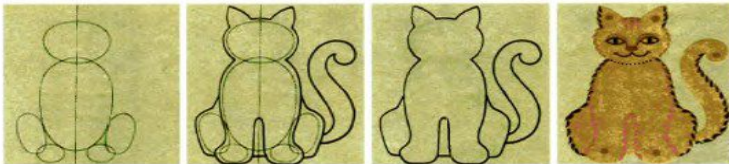
1. Для створення декоративного розпису потрібно спочатку, як і в будь-якій іншій творчій роботі, створити ескіз. На пошуковому ескізі вам потрібно продумати форму майбутньої кахлі: квадрат, коло або і взагалі зооморфна чи рослинної форми. Також потрібно вибрати стиль, у якому розписуватимете кахлі: в опішнянському, коломийському чи довільному, вигаданому саме вами.
2. Із солоного тіста сформуєте кахлю і підсушіть її.
3. Висохлу кахлю розпишіть гуашшю у вибраному вами стилі. Колірна гама також має відповідати задуму: чи це буде традиційний для певного регіону колорит чи вигаданий вами.

Подані терміни

Намалюйте композицію «Кіт Баюн». Передайте в образі котика своє емоційне ставлення до домашнього улюбленця. У декоруванні тваринки використайте прийоми стилізації та традицій українського народного малювання. Поміркуйте, які вироби можна прикрасити цим малюнком.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Асиметрія — відсутність симетрії.

Симетрія — розміщення однакових частин цілого щодо центру, середини.

Розділ 3

Рапорт

у трикутнику, у колі (розеті). Зважаючи на те, як створюють орнаменти, їх можна поділити на три типи:

- лінійні;
- сітчасті;
- замкнені.

Розета

Лінійні орнаменти — це орнаменти в смужці з лінійним вертикальним чи горизонтальним чергуванням мотиву.

Сітчастий, або рапортний, орнамент — такий, у якому мотив повторюється і по вертикалі, і по горизонталі, цей орнамент безкінечний в усіх напрямках. Рапорт — елемент орнаменту, його головний мотив. Зазвичай використовують прямокутний рапорт.

Замкнений орнамент компонується в прямокутнику, квадраті чи колі (розеті). Мотив у ньому або не має повтору, або повторюється з поворотом на площині.

Симетрія (від давньогрецької σμμετρία — співмірність) — відповідність, незмінність, виявлені при

Запитання по темі

Яскрава індивідуальність притаманна творчості Катерини Білокур із села Богданівка на Полтавщині, яскравій представниці «українського наївного мистецтва». В основному художниця малювала квіти, нерідко поєднувала в одній картині весняні й осінні. Окрім квітів, у спадщині є пейзажі та портрети. Три картини Білокур — «Цар-Колос», «Верізка» і «Колгоспне поле» — були включені до експозиції Міжнародної виставки в Парижі (1954). Тут їх побачив видатний іспанський художник Пабло Пікассо. Він був у захваті: «Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то замусили б заговорити про неї цілий світ!»

Картини Катерини Білокур:

1 — «Колгоспне поле»; 2 — «Квіти на блакитному тлі»

Які кольорові поєднання використовує художниця для створення у своїх картинах різних настроїв?

Поміркуйте: у чому полягає оригінальність композицій К. Білокур?

В основі творчості народної художниці Марії Приймаченко присутнє оригінальне відчуття природи і світу загалом. Вона з дитинства постійно вчилася у рідної поліської природи. При спогляданні її картин перед очима постає дивовижний світ звірів, фантастичних істот, птахів, квітів. Народжені творчою уявою геніальної художниці, вони глибоко споріднені з традиціями українського народного мистецтва. На думку дослідників, Марія Приймаченко дивовижно

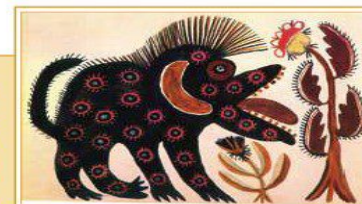

Катерина Білокур (1900–1961) — народний художник України. Народилася в с. Богданівка на Київщині, де і прожила все життя. Незвичайне обдарування майстрині розкрилося в таких її картинах, як «Квіти», «Квіти і овочі», «Натюрморт з колосками та глечиком». Катерина Білокур створила життєрадісні, поетичні композиції. Вона малювала пишні букети, приділяючи увагу кожній квіточці, кожній деталі. Твори народної майстрині вражають багатством барв, витонченістю і завершеністю.

К. Білокур. Натюрморт з колосками та глечиком

Марія Приймаченко (1908–1997) народилася в с. Болотня на Київщині. Художниця у своїх роботах створила неповторний світ з квітами, звірами і птахами. Звірі в неї добрі і злі, незграбні і симпатичні, вигадані і реальні. Яскраві та різноманітні барви у творах Марії Приймаченко: «Калиновий берег», «Гороховий звір», «Весілля в лісі», «Стародавній болотяний звір», «Ведмеді пасічники». Невід'ємною частиною змісту картин є самотутні авторські підлиси — вірші, приказки, притчі. Твори М. Приймаченко привертають увагу своєрідністю бачення світу, любов'ю до життя, людей і рідної землі.

М. Приймаченко. Чорний звір

Запитання для закріплення

Українське народне мистецтво набуло широкого визнання у світі. У його образах містяться символи чарівної природи, доброта і щедрість душі українського народу. Досвід народних майстрів часто використовується в сучасних дизайнерських розробках. Спадщина народних художників України посідає одне з найпочесніших місць серед визначних світових майстрів «наївного» малярства.

Віртуальна екскурсія

НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА

Національний музей українського народного декоративного мистецтва — один із найбільших художніх музеїв України.

Колекція музею була започаткована в 1899 р. як одна із складових збірки новоутвореного Міського музею старожитностей і мистецтв, перейменованого в 1904 р. у Київський художньо-промисловий і науковий музей. Нині музейну збірку складають понад 75 тис. творів традиційного народного та професійного декоративного мистецтва України від XV ст. до наших днів.

Завітайте до Національного музею українського народного декоративного мистецтва: <http://www.mundm.kiev.ua/>

1. Назвіть народних майстрів українського малярства, які вам відомі.
2. Як ви розумієте слова «петриківський розпис»? Звідки черпали насагу майстри петриківського розпису?
3. Пригадайте відомі вам елементи петриківського розпису («зернятка», «бігунець», «колосочки», «цибулька», «листя», «ягідка») і знайдіть їх на поданих у підручнику зразках.
4. Порівняйте застосування симетрії та асиметрії в живописних композиціях і формах музичних творів (двочастинна, тричастинна).
5. Поясніть на прикладі живопису, як відбувається поєднання народного і професійного мистецтва.
6. Проведіть самостійне порівняльне дослідження на тему «наївне малярство» на матеріалі спадщини українських митців і відомих зарубіжних художників Анрі Руссо (*Франція*) та Ніко Піросмані (*Грузія*).

Колективна робота. Роздивіться зразок сучасного українського одягу, виконаний за мотивами творчості Марії Приймаченко. Проведіть дискусію «У чому полягає самобутність української моди?».

Розділ 3

Учнівські роботи. Орнамент, виконаний фарбою і пензлями (1); витинанки (2, 3).

Залежно від ритму узору стає статичний чи динамічний. Нерівномірний ритм додає динаміки в композицію, а рівномірний робить її спокійною.

1. Що таке орнамент? Як поділяють орнаменти за мотивами? за композицією?
2. Які три типи орнаментів ви знаєте?

Оберіть формат і спробуйте створити орнаментальну композицію.
Інструменти та матеріали: аркуш паперу, акварельні фарби, олівець, гума, пензлі, фломастери, кольорові олівці.

План роботи:

- Оберіть тип і формат орнаменту, основні мотиви і кольорову гаму майбутнього орнаменту.
- Оберіть, який тип симетрії ви застосуєте.
- Елементи орнаменту будуть повторюватися чи чергуватися?
- Визначте, де у вашій композиції будуть акценти, який колір домінуватиме.
- Визначте, статичний чи динамічний буде ваш орнамент.
- Якими деталями ви збагатите свою композицію, яким буде тло?

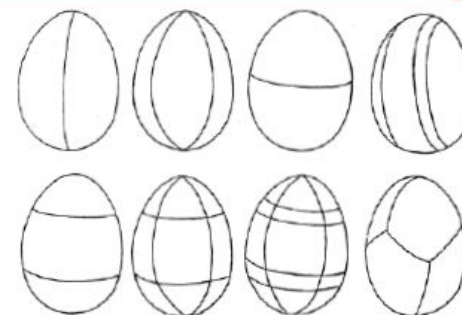

Коллективна робота

Коллективна робота. Створіть композицію «Сорочинський ярмарок» (пластилін). Намагайтеся передати характер кожного персонажа. Придумайте їм імена. Поміркуйте, кого ви хотіли б додати до цієї веселої ярмаркової компанії.

СКУЛЬПТУРА І ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО

Схеми розташування орнаментів на поверхні писанки

1. Розкажіть, як ваша родина святкує Великдень.
2. Разом із друзями спробуйте виготовити до свята писанку або дряпанку за своїми ескізами.

Робота з батьками

СКУЛЬПТУРА І ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО

Проте і дизайнери, і майстри декоративно-ужиткового мистецтва створюють і прикрашають навколо нас предметне середовище, у якому ми працюємо, відпочиваємо, живемо.

1. У чому відмінність між творами декоративно-ужиткового мистецтва і дизайну?
2. Над якими предметами, що є навколо вас, працювали дизайнери? У чому ви відчуваєте їхній вплив?
3. Чи є спробою дизайнерського проектування ремонт у квартирі? А як вважають однокласники?

Створіть ескіз-проект предмета побуту. Це може бути настільна лампа, посуд, рамка тощо. Свій задум ви можете втілити в життя, якщо добре продумаєте, з яких матеріалів його втілити.

Інструменти та матеріали: аркуш паперу, акварельні фарби, олівець, гумка, пензлі, фломастери, кольорові олівці.

План роботи:

- Спробуйте уявити й на аркуші паперу намалювати один і той самий об'єкт по-різному: різний зовнішній вигляд, різні пропорції.
- З таких ескізів-начерків оберіть той, який, на ваш погляд, найбільш вдалий, і вже на іншому аркуші зробіть його збільшене зображення.
- У збільшеному зображенні спробуйте продумати і детально зобразити різні частини предмета побуту, при цьому звертаючи особливу увагу на те, чи зручно буде користуватися таким предметом.

Разом з батьками створіть дизайнерську рамку для сімейного фото.

Віртуальна екскурсія

Традиційне мистецтво *витинанки* — вирізування з паперу візерунків з чіткими лініями, нині доповнюється технікою *вишиванки* з вільними краями.

Ольга Шинкаренко. Витинанка та вишиванка

Віртуальна екскурсія

ОПІШНЯНСЬКА КЕРАМІКА

У старовинному козацькому містечку Опішні на Полтавщині існує унікальний Національний музей-заповідник українського гончарства. Здавна більшість населення Опішні займалося виробництвом керамічного посуду, насамперед своєрідних декоративних глеків. Сучасні опішнянські вироби зберегли й збагатили різноманіття керамічних форм. Це посуд — горщики, глечики, миски, дзбанки, куманці, барильця — димлений або розписаний переважно рослинним орнаментом. Також фігурний посуд із стилізованими зображеннями тварин та дрібна скульптура. Фігурки левів, баранців, биків тощо зліплені з гончарних деталей і розписані або оздоблені фактурним ліпним декором і кольоровими поливами. Щоб відродити традиції, було створено перший в Україні спеціалізований навчальний мистецький заклад «Колегіум мистецтв у Опішні».

Завітайте до Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному:
www.opishne-museum.gov.ua

Для допитливих

Для допитливих

СИМВОЛІКА ПИСАНКИ

Розписування писанок — дуже давнє ремесло. Воно пов'язано з культом яйця, яке в українців, як і у багатьох інших народів, уважалось джерелом життя. Декорована писанка є символом миру, добробуту, родинного щастя. Для її виготовлення використовувалися природні саморобні барвники. Кольори писанок добиралися не лише заради краси, а мали символічне походження. *Жовтий* — це колір сонця, світла, багатства. *Червоний* — кров, символізує небесний вогонь, радість життя. *Зелений* означав весняне пробудження природи; *блакитний* — небо, повітря, воду; *коричневий* — плодуючу матір-землю. *Чорний* колір — це колір ночі, таємничого потойбічного світу. *Білий* — символ вірию, чистоти. Магічні рисунки, на яких зображувалися сонце, вода, рослини, тварини, птахи, риби тощо, були стилізованими, тобто спрощеними.

1. Назвіть види декоративно-ужиткового мистецтва, найпоширеніші в українській народній творчості.
2. Які традиційні форми виготовляють опішнянські майстри кераміки?
3. Визначте види орнаментів на зразках, уміщених у підручнику.
4. Об'єднайте загальною назвою слова: *вишивка, кераміка, литво*.
5. Уже кілька років на Вінниччині втілюється мистецький проект «Мальована хата». Розробіть орнаменти, якими ви б хотіли прикрасити будинки на вашій вулиці.

Мистецький проект «Декоративно-ужиткове мистецтво нашого краю». Розподіліть підтеми дослідження за видами мистецтва. Об'єднайтеся у пари, міні-групи за інтересами. На завершення проекту організуйте загальношкільну виставку.

Мистецький проект

1. Що таке ритм? Порівняйте, як він виявляється в музиці та образотворчому мистецтві.
2. Назвіть види орнаментів.
3. Які мотиви використовуються в орнаментах?
4. Поясніть, що таке стилізація. Наведіть приклади стилізованих зображень.
5. Визначте види орнаментів й мотиви на різних виробах у вашій родині (посуд, одяг тощо).

Мистецький проект. Колективно підготуйте проект «Вишивана Україна». Знайдіть на рушниках різні види орнаментів.

